

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Osdorperplein e.o.
Stadsdeel Nieuw-West**
BO 12-040 Amsterdam 2012

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	9
3.1 Geomorfologie en bodem	9
3.2 Historie algemeen	9
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	10
3.3.1 Ontginningen	10
3.3.2 Sloten	11
3.3.3 Slotermeer(polder)	12
3.3.4 Verstedelijking	13
3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied	14
3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart en Cultuurhistorische Waardenkaart	14
3.4.2 Vindplaatsen in en in de omgeving van het plangebied	14
3.4.3 Bodemopbouw	16
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	16
4 Archeologische verwachtingskaart	17
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	20
Bronnen	21
Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema	22
Appendix II: vindplaatsen BMA	24

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van stadsdeel Nieuw-West een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Osdorperplein e.o. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Een dergelijk bureauonderzoek past binnen de verplichting van gemeenten om conform de Monumentenwet beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq. documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch-topografische ontwikkeling van de Sloterpolder en Slotermeerpolder vanaf de Late Middeleeuwen tot in de 20ste eeuw. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied. De historische en archeologische informatie over de ruimtelijk topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen.

De archeologische verwachtingskaart (p. 17-18) bestaat uit vier zones met een hoge- en vier zones met een lage of negatieve archeologische verwachting. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld, waarin de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg zijn vastgelegd.

De beleidskaart telt twee beleidszones (p. 19). Voor deze zones is gespecificeerd of en zo ja wanneer er archeologisch vervolgonderzoek in de planontwikkeling nodig is.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen, dit aan Bureau Monumenten en Archeologie gemeld wordt zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen kunnen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van stadsdeel Nieuw-West heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het plangebied Osdorperplein e.o., stadsdeel Nieuw-West.

Met het bureauonderzoek wordt een overzicht gegeven van bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Hierbij is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over al bekende vindplaatsen in het plangebied. Deze informatie is samengevat in een archeologisch verwachtingsmodel op basis waarvan de beleidsregels voor erfgoedzorg worden vastgelegd ten behoeve van het bestemmingsplan.

In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) die inzichtelijk maakt of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Osdorperplein e.o. wordt in het noorden begrensd door de Osdorpergracht en de Sloterplas, in het oosten door de Christoffel Plantijngracht, in het zuiden door de S.F. van Ossstraat, de Pieter Calandlaan en het Uitwegpad en in het westen door de Hoekenesgracht.

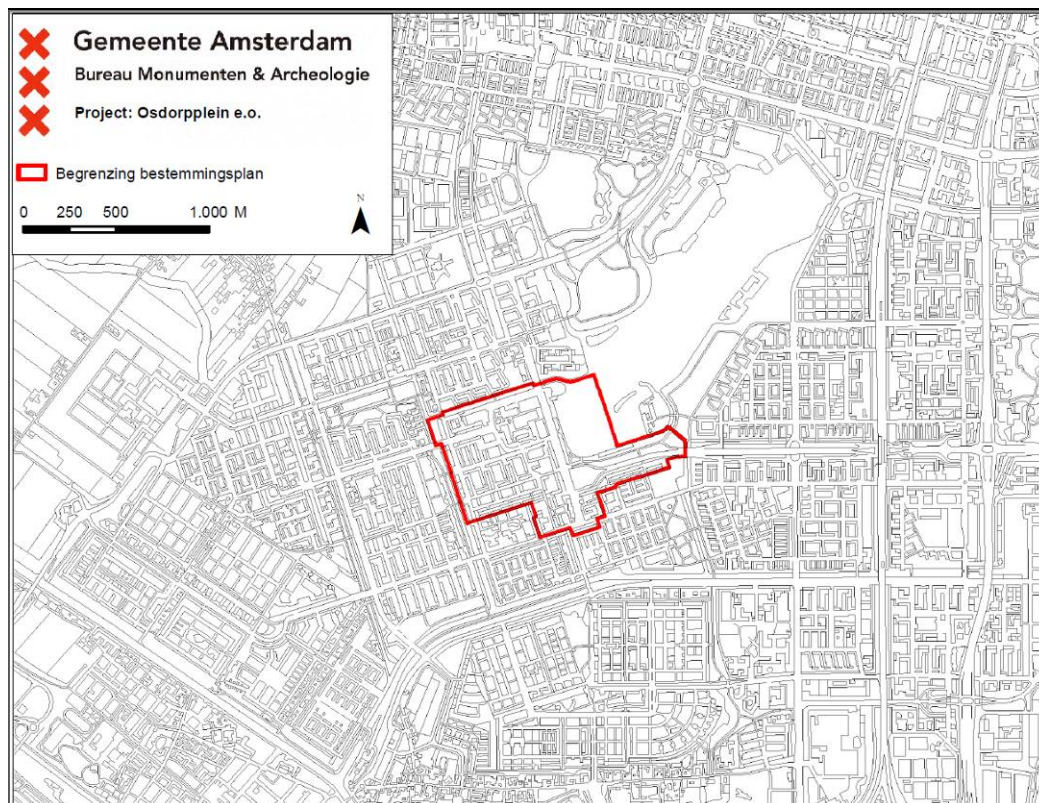
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever Stadsdeel Nieuw-West
Contactpersoon Mevrouw mr. S. Akgün
Adres Postbus 2003
Postcode / plaats 1000 CA Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25 D
ARCHIS meldingsnr.	52251	ARCHIS afmeldingsnr.	42105
X-coördinaat N	115.558	Y-coördinaat N	486.069
X-coördinaat O	116.271	Y-coördinaat O	485.748
X-coördinaat Z	115.565	Y-coördinaat Z	485.254
X-coördinaat W	114.907	Y-coördinaat W	485.866

Locatie

1 Plangebied Osdorperplein e.o.

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving. Het beleid voor het archeologisch erfgoed heeft dan ook veel raakvlak met dat van de ruimtelijke ordening. Voor optimale integratie van de archeologie in de ruimtelijke ordening heeft het rijk o.a. de Monumentenwet 1988 en de Wet ruimtelijke ordening aangepast.

2.2 Rijk

Om het bewustzijn van het Europese erfgoed te vergroten hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de voorwaarden om dit te bereiken is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties beschikbaar blijft.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (*in situ*) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud *ex situ*). De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van het archeologisch onderzoek.

In de Monumentenwet is een bepaling opgenomen dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige, dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ook bevat de Monumentenwet een verplichting om toevalsvondsten te melden (de zgn. meldingsplicht).²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland de structuurvisie, de leidraad landschap en Cultuurhistorie en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW).³ Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie in acht te nemen. Op de CHW zijn o.a. archeologisch verwachtingsvolle gebieden opgenomen. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van het rijk. Op de AMK staan de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermde) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

³ Provincie Noord-Holland, 2010.

2.4 Gemeente Amsterdam

De gemeente Amsterdam vindt het belangrijk dat archeologie vroegtijdig in ruimtelijke ordeningsprocessen wordt geïntegreerd.⁴ Hiermee worden twee doelen gediend. Ten eerste een efficiënte voortgang en kostenbeheersing van bouwprocessen. En ten tweede een kwalitatief goed en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

Op basis van de resultaten uit het archeologisch bureauonderzoek wordt bepaald of in het bestemmingsplan regels met betrekking tot archeologie moeten worden opgenomen. De Monumentenwet biedt een tweetal mogelijkheden (artikelen 39-40) die BMA heeft uitgewerkt in de modelregels archeologie.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden in een bestemmingsplan wordt geregeld met een omgevingsvergunning als bedoeld in artikel 2.1 lid 1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Aan een omgevingsvergunning zijn bouwregels verbonden: die bepalen dat in het belang van de archeologische monumentenzorg de aanvrager van een omgevingsvergunning een archeologisch rapport met selectiebesluit dient te overleggen. Daarnaast kan in het bestemmingsplan worden opgenomen dat een omgevingsvergunning moet worden aangevraagd voor het uitvoeren van aanlegwerkzaamheden.

Aan een omgevingsvergunning kunnen voorschriften worden verbonden. Dit houdt in dat aan de vergunning de verplichting wordt gekoppeld om technische maatregelen tot behoud te treffen, om de archeologische resten op te graven of om de werkzaamheden te laten begeleiden door een archeoloog.

De bouwregels en de omgevingsvergunning voor aanlegwerkzaamheden bevatten daarnaast uitzonderingen die duidelijk maken in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. In Amsterdam gelden elf beleidsvarianten, zoals de uitzondering van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de of 20ste eeuwse ophogingen (Appendix: beleidsvarianten). In de praktijk komen per plangebied meestal twee tot zes varianten voor.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de uitvoering van archeologisch onderzoek is door het ministerie van OCW de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) opgesteld. De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een Bureauonderzoek, een Inventariserend Veldonderzoek, een Archeologische Opgraving (AO) en een Archeologische Begeleiding (Appendix: stroomschema).

Het inventariserend veldonderzoek is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een opgraving wordt uitgevoerd wanneer er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een archeologische begeleiding houdt in dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

⁴ BMA, 2005

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam is in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holoceen. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste toen een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek. Dit Hollandveen bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd vanwege grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Aangezien de waterhuishouding een cruciale rol speelde bij de veenontginningen, begon tegelijkertijd de aanleg van het stelsel van (zee)dijken ter bescherming van het nieuwe bouw- en akkerland. Later, in de 17de en 18de eeuw, volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

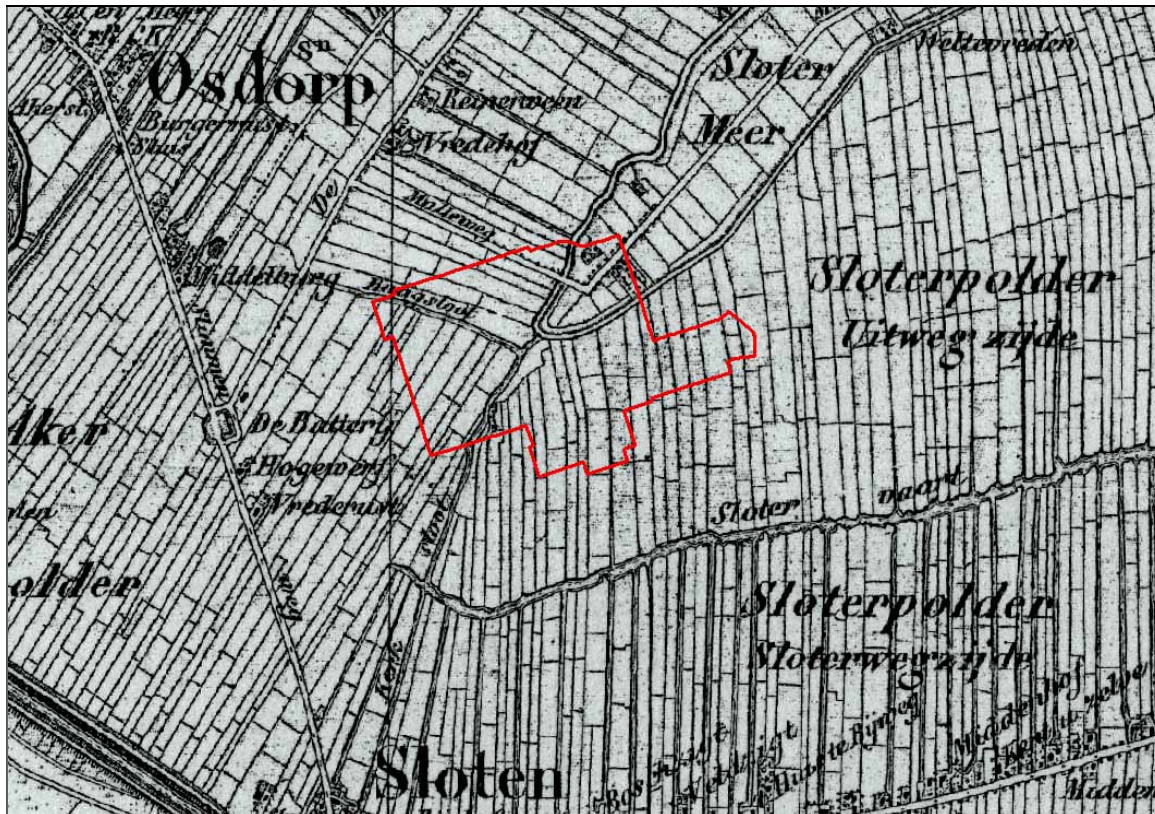
De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De oudste bouwsporen, uit de 12de en 13de eeuw, zijn teruggevonden aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekaai en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) kwamen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht ontstonden naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de jaren zestig en zeventig. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in en aan het IJ.

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

Voor deze historisch-topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de kaarten van Nicolaes Visscher (ca. 1700), de Topografisch Militaire Kaart (1854) en de kaarten van de Dienst der Publieke Werken uit 1929, 1936 en 1961.

2 Het plangebied (rood omlijnd) in de Sloterpolder op de Topografisch Militaire Kaart uit 1854

3.3.1 Ontginningen

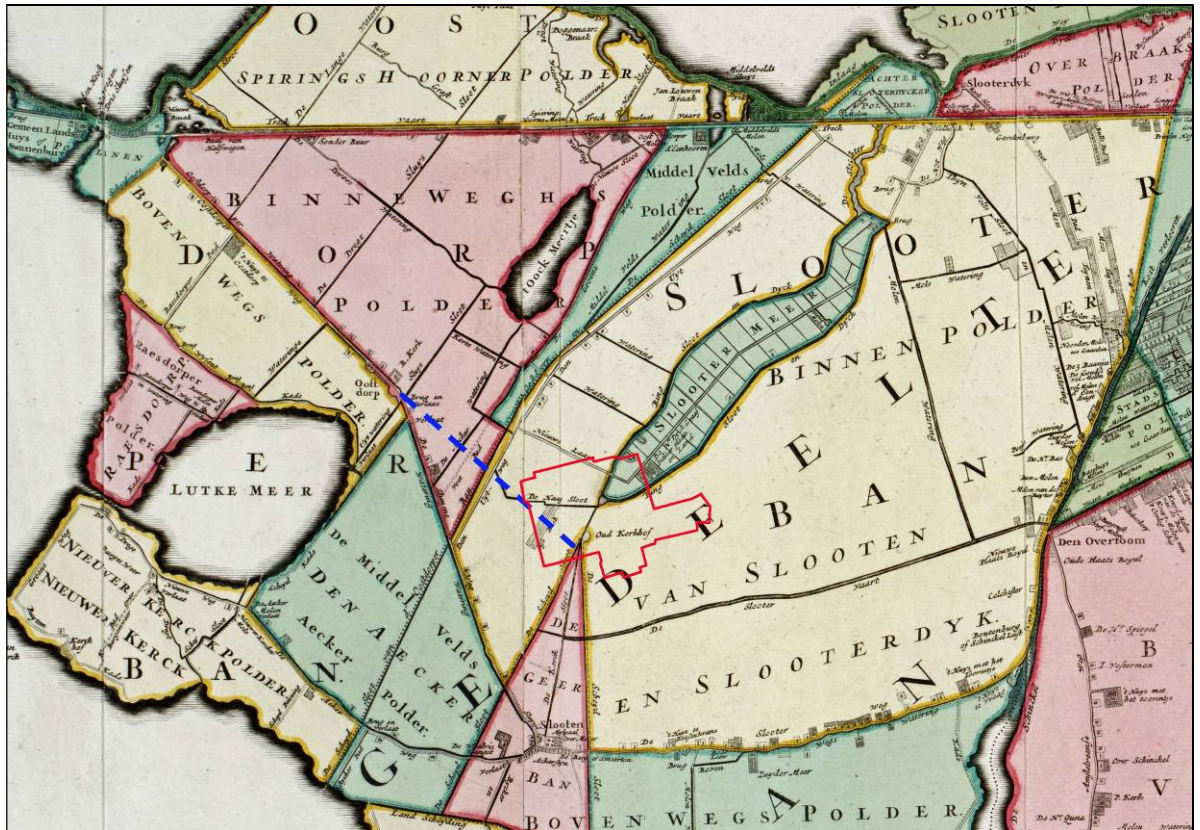
Het plangebied Osdorperplein e.o. ligt in de voormalige Sloterpolder. Deze polder behoorde tot in de 19de eeuw tot de ambachtsheerlijkheid Sloten, die uit vier 'bannen' (rechtsgebieden) bestond: Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer. De ontginning van dit veengebied startte in de 11de of 12de eeuw. Haaks op de bestaande waterlopen werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden door middel van perceleringsloten gescheiden. Deze sloten dienden om het natte veengebied te ontwateren waardoor geschikt akkerland ontstond. Als bijkomend gevolg van de ontwatering daalde het maaiveld en werd de grond weer natter. Om te voorkomen dat het water uit het nog niet ontgonnen veen de akkers zou overstromen legde men dwarswateringen en achterkades aan (afb. 2, 3, 5).⁵ Ondanks deze maatregelen zette de vernatting van de percelen zich door.⁶ Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁷ Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historische kaarten (afb. 2).

⁵ Heijdra 2004, 16

⁶ Borger 1987, 16-17

⁷ Stol 1993, 29

Om het waterniveau binnen de polders op peil te houden werden in de 16de eeuw watermolens ingezet. Ze werden geplaatst aan speciaal aangelegde molenweteringen. Via een stelsel van watermolens werd het overtollig water uit de polders naar de Kostverlorenvaart, het IJ, het Slotermeer en het Nieuwe Meer afgevoerd.

3 Het plangebied (rood omlijnd) in de Sloterpolder op de kaart van Visscher uit ca. 1700. Het vermoedelijke oorspronkelijke tracé van de Sloterweg naar de eerste locatie van het dorp Sloten (Oud Kerkhof) is blauw gestippeld.

3.3.2 Sloten

Eind 12de eeuw is ook de bewoning van Sloten naar de zuidelijker gelegen achterkade, de huidige Sloterweg, opgeschoven. Het oude Sloten bevond zich niet op de huidige locatie, maar vermoedelijk ruim 1,5 km noordelijker in de richting van de tegenwoordige Sloterplas. Op diverse historische kaarten wordt ten zuiden van het Sloterdijkermeer, op het punt waar de kavels samenkomen, een kerk afgebeeld. Van deze kerk wordt al in 1063 melding gemaakt in een oorkonde waarbij de bisschop de kapel van "Sloten" teruggeeft aan de abt van Echternach.⁸ Op latere historische kaarten wordt alleen de naam Oud Kerkhof op deze plaats vermeld (afb. 3). De toevoeging "oud" suggereert dat men elders, in dit geval zuidelijker aan de Sloterweg, is gaan wonen.

Een tweede aanwijzing voor de verplaatsing van Sloten is het verloop van de Osdorperweg. Deze weg is, net als de Sloterweg, van oorspong een oude ontginningsas. Aanvankelijk liep de weg vanaf het IJ (Spaarndammerdijk bij Halfweg) in een min of meer rechte lijn richting het oude Sloten. De weg vormde zo een belangrijke verbinding tussen Sloten en Haarlem. Na de verschuiving van Sloten naar de huidige locatie van dit dorp is de Osdorperweg diensgevolge ook verlegd. Ter hoogte van het 12de-eeuwse dorp Osdorp buigt de weg naar het zuiden. De weg vanaf de afbuiging naar het zuiden heette Slimme(n) (= schuine)weg (afb. 2, 3).⁹ Pas in 1927, na de annexatie van het

⁸ De Baar 1992, 22, Firet 2001, 12

⁹ Firet, 2001, 18

gebied door Amsterdam, is deze weg ook Osdorperweg genoemd. In 1957 heeft een weg op een westelijk hiervan aangelegd bedrijventerrein de naam Slimmeweg gekregen.¹⁰

3.3.3 Slotermeer(polder)

4 Bevroren Slotermeer naar Sloten in het zuiden in 1624 (ets S. Fokke, 1712-1784, naar schilderij van H. Avercamp, SAA)

Het Slotermeer was een ondiep meer, ontstaan door oeverafslag van een veenstroompje dat van Sloten naar een inham bij Sloterdijk liep. Het meer was een belangrijke vaarroute tussen beide dorpen. Het Slotermeer werd in 1479 door Maria van Bourgondië, als gravin van Holland, aan het dorpsbestuur van Sloterdijk geschonken. De verpachting van visserij zou een bron van inkomsten zijn voor Sloterdijk, hetgeen ten goede kwam aan het onderhoud van de kerk. Het hooguit 3 meter diepe meer 's viel zomers op verschillende plaatsen droog en de visopbrengst liep terug.¹¹ Dit was de aanleiding om het meer in 1639 in eeuwige erfpacht te geven aan twee inwoners van Hoorn. Aan de erfpacht werd evenwel de verplichting tot een financiële bijdrage aan de kerk te Sloterdijk verbonden. Na de aanleg van een ringdijk en -sloot werd het meer in 1644 drooggemalen, verkaveld en verkocht. Door de polder werd de Waagenweg, later Sloterdijkermeerweg of Middeweg, aangelegd om de verbinding tussen Sloterdijk en Sloten te behouden (afb. 4 en 7). De polder kreeg een agrarische bestemming. Tussen 1702 en 1717 liet dijkgraaf Ditlaar in het zuiden van de polder een buitenplaats aanleggen. Een deel van de tuin lag binnen het huidige plangebied (afb. 3).¹²

¹⁰ Bakker 1998, 82 en 102

¹¹ Fiet 2001, 10.

¹² Bertram 2005, 25

3.3.4 Verstedelijking

5 Het plangebied (rood omlijnd) in de Sloterpolder op de kaart van Publieke Werken uit 1929

De Sloterpolder behield lange tijd haar landelijk karakter. In 1848 werden de bannen Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer zelfstandige gemeentes. Deze situatie duurde tot de Amsterdamse annexatie in 1921. In het Algemeen Uitbreidingsplan voor Amsterdam (1935, herzien 1938 en 1939) werden de polders ten westen van de stad bestemd voor de ontwikkeling van de Westelijke Tuinsteden. Vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw werd dit deel van de Sloterpolder ingericht met woonwijken en sportvelden. Voor deze ruimtelijke ontwikkelingsplannen zijn de polders rond Sloten en Osdorp opgehoogd met een 2 tot 4 meter dik zandpakket. Het zand werd gewonnen uit de Slotermeerpolder, die daarvoor werd verdiept en vergroot, waardoor de huidige Sloterplas ontstond. De oorspronkelijke verkavelingsstructuur is door de terreinophoging grotendeels verdwenen.¹³ Eerst werden de gebieden ten noorden en ten oosten van de Sloterplas bebouwd, pas rond 1960 volgde het huidige plangebied. De kaart van Publieke Werken uit 1961 (afb. 6) toont de vroegste bebouwing evenals enkele geprojecteerde maar nooit gerealiseerde wegen: Geerban ten zuiden van de Osdorpergracht en de Cornelis Lelylaan ten westen van Meer en Vaart.

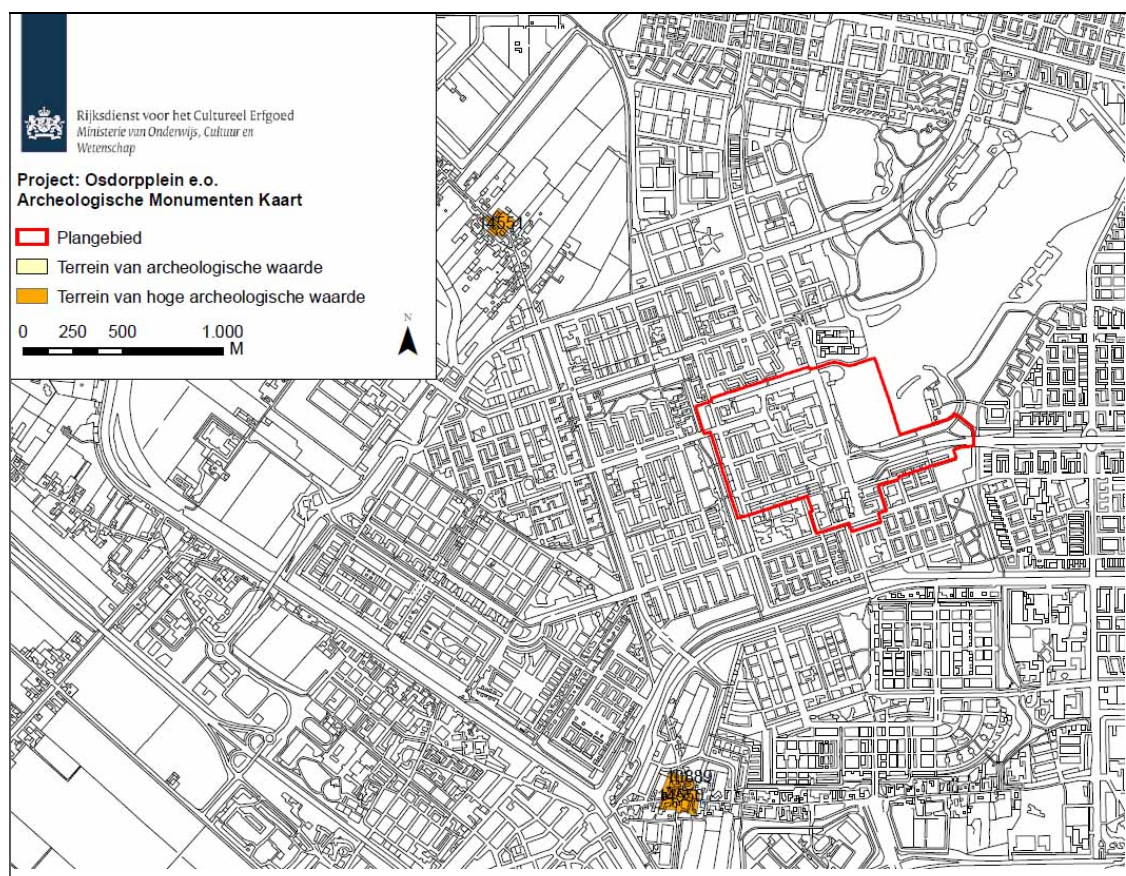
6 Het plangebied (rood) op de kaart van Publieke Werken uit 1961

¹³ Van Rossem 1993

3.4 Archeologische inventarisatie van het plangebied

3.4.1 Archeologische Monumenten Kaart en Cultuurhistorische Waardenkaart

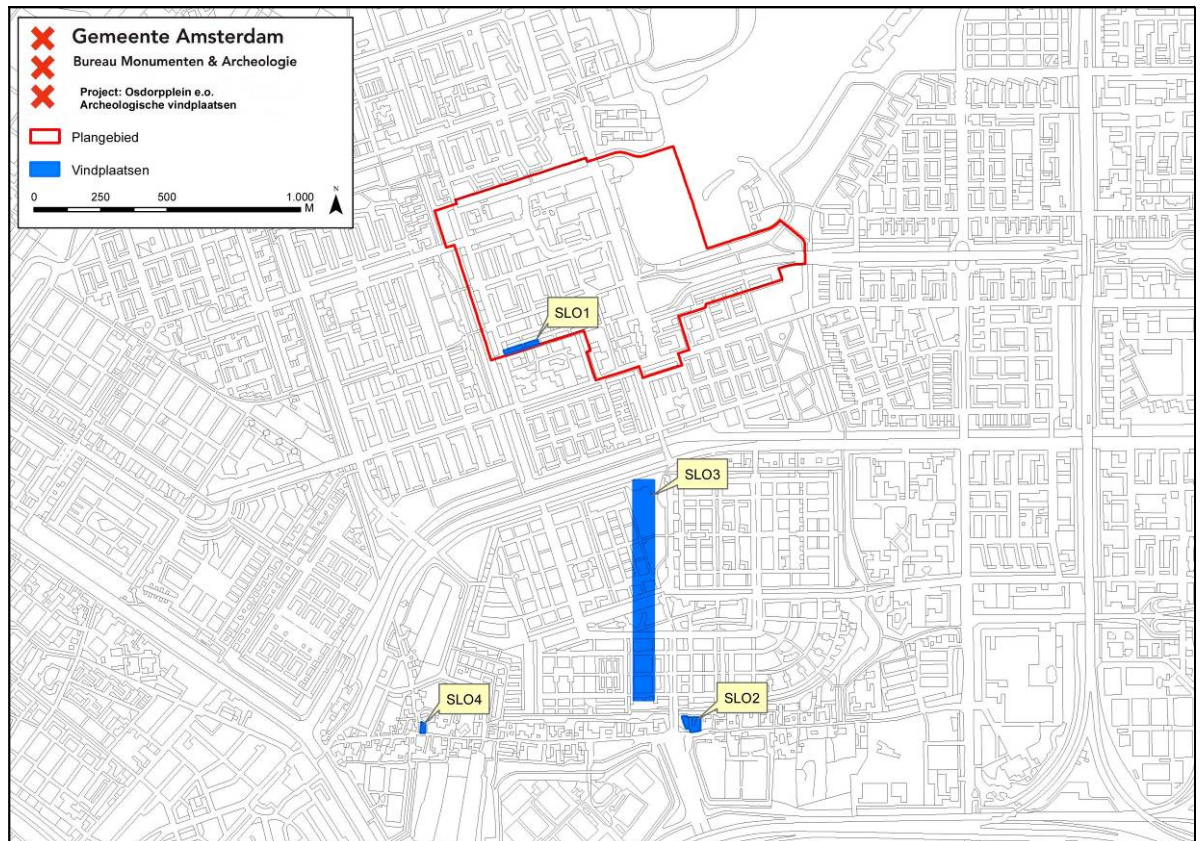
Binnen het plangebied zijn volgens de Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geen archeologische monumenten aangewezen. Ook is het gebied vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 7). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld. De verwachtingen op deze kaarten zijn algemeen van aard en dienen in het geval van bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Een inhoudelijke en ruimtelijke specificatie van de archeologische verwachtingen volgt in het volgende hoofdstuk en is gebaseerd op de historisch-topografische analyse.

7 Het Plangebied Osdorperplein e.o. (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, juli 2010). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld

3.4.2 Vindplaatsen in de omgeving van het plangebied

In het plangebied is eenmaal archeologisch veldonderzoek gedaan. Daarnaast zijn in de omgeving van het plangebied drie archeologische vindplaats bekend (afb. 7 en Appendix II). Omdat deze locaties alle in de Sloterpolder liggen zijn de vondsten en structuren die daar werden gedocumenteerd een graadmeter voor het archeologisch potentieel van het plangebied. De vindplaatsen worden hieronder kort beschreven.

7 Het plangebied (rood omlijnd) en de vindplaatsen

Hoekenespad (SLO1)

In 1984 is door BMA onderzoek gedaan aan het Hoekenespad, op de vermoedelijke locatie van het Oude Kerkhof en het 11de-eeuwse Sloten. Onder het 2 meter dikke zandpakket zijn fragmenten van 11de- en 12de-eeuws aardewerk aangetroffen. Sporen van een kerkhof of van bewoning zijn niet gevonden.¹⁴

Sloterweg (SLO2)

In 1986 heeft BMA een opgraving uitgevoerd op de kruising van de Sloterweg met de Anderlechtlaan. Hierbij is een huisterp van kleizoden met daarop delen van een lemen vloer en haard gedocumenteerd. De terp is in het laatste kwart van de 13de eeuw opgeworpen en houdt verband met een uitbreiding of intensivering rond de ontginningsactiviteiten van het dorp Sloten.¹⁵

Louwesweg (SLO3)

Tijdens een boor- en proefsleuvenonderzoek aan de Louwesweg in 1988 is een laat-middeleeuwse dijk gedocumenteerd. Er zijn geen huisterpen aangetroffen, wat suggereert dat er geen tussenfasen zijn geweest in de verplaatsing van het oude dorp Sloten naar de huidige locatie.¹⁶

Sloterweg (SLO4)

In 1991 heeft BMA een opgraving uitgevoerd op de dorpsterp aan de Sloterweg in het dorp Sloten. De vindplaats bestond uit twee 16de-eeuwse huizen. Een daarvan heeft als herberg en rechthuis

¹⁴ Baart 1985, 340

¹⁵ Baart 1987, 301-302

¹⁶ Baart 1989, 301

gediend. Onder deze huizen waren sporen van boerderijen uit de 12de en 13de eeuw aanwezig. De oudste boerderij dateerde uit de periode 1175 tot 1200.¹⁷

3.4.3 Bodemopbouw

Het maaiveld van de natuurlijke veenondergrond lag tot in de 20ste eeuw op 1,5 – 2 m ÷ NAP.¹⁸ Uitgaande van de huidige maaiveldhoogte van tussen de 0,5 m en 1 m ÷ NAP en het wegzakken van het veen onder het gewicht van het recente zandpakket kunnen eventuele archeologische sporen of vondsten zich vanaf ca. 2 m onder het huidige maaiveld bevinden.

Het is aannemelijk dat de archeologische kwaliteit van de ondergrond in de plangebieden is aangetast door de ophoging en de aanleg van huidige bebouwing en infrastructuur in de jaren '50 en '60 van de 20ste eeuw. Daarbij zijn het oorspronkelijke maaiveld en de bijbehorende bodemopbouw waarschijnlijk deels verstoord.

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Uitgaande van bovenstaande inventarisatie zijn binnen het Plangebied Osdorperplein e.o. materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de ontginnings- en gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. Er kunnen in dit voormalige agrarische maar vrijwel onbebouwde veenweide- en poldergebied oude verkavelingsloten, dijken en losse vondsten verwacht worden. De archeologische sporen van landgebruik en losse vondsten vertonen in de regel een wijde verspreiding en een lage trefkans. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied moet worden opgemerkt dat de recente bebouwing eventuele archeologische sporen kan hebben aangetast. Door de aanleg van de Sloterplas zijn eventuele archeologische sporen daar geheel verdwenen.

¹⁷ De Baar 1992, 22

¹⁸ Kaarten Publieke Werken 1929, 1936

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van de historisch-topografische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het plangebied Osdorperplein e.o. materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiksgeschiedenis van de 11de tot in de 20ste eeuw. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag voor het plangebied met acht verwachtingszones:

- **A: Oud Kerkhof en Oud Sloten**
Archeologische verwachting: hoog
Betreft de vermoedelijke 11de-12de-eeuwse locatie van Sloten met kerkhof. De materiële neerslag betreft mogelijk bewonings- en begrafenissporen, die een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang kunnen hebben. Wel kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen deels verstoord hebben.

- **B: Bewoning Slotermeerpolder**
Archeologische verwachting: laag/geen
Betreft een zone van landgebruik. De materiële neerslag betreft mogelijk sporen van ontginning en verkaveling, losse vondsten of afval van bewoning uit de omgeving. Deze overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast zijn bij het uitdiepen van de Sloterplas de archeologische lagen vergraven.

- **C: Ringdijk Slotermeerpolder**
Archeologische verwachting: hoog
De 17de-eeuwse ringdijk is aangelegd bij de droogmaking van het Slotermeer. Onder de 20ste-eeuwse ophoging zijn sporen van de dijk te verwachten, die een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang kunnen hebben. Wel kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen deels verstoord hebben.

- **D: Ringvaart Slotermeerpolder**
Archeologische verwachting: hoog
De 17de-eeuwse ringvaart is aangelegd ten behoeve van de droogmaking van het Slotermeer. Onder de 20ste-eeuwse ophoging zijn sporen van de vaart te verwachten, die een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang kunnen hebben. Wel kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen deels verstoord hebben.

- **E: Nieuwe Laan of Malleweg**
Archeologische verwachting: hoog
De 17de-eeuwse weg was een verbinding tussen de Uitweg in het westen en de Sloterdijkermeerweg in het oosten. Hier kunnen sporen worden verwacht van de oorspronkelijke weg en losse vondsten en afval. De sporen van de weg kunnen een hoge dichtheid en een sterke onderlinge samenhang hebben. Wel kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen deels verstoord hebben.

F: Haagsloot en Kerksloot

Archeologische verwachting: laag

De materiële neerslag betreft in het water gevallen of gegooid voorwerpen. Deze overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen verstoord hebben.

G: Slotermeerpolder

Archeologische verwachting: laag/geen

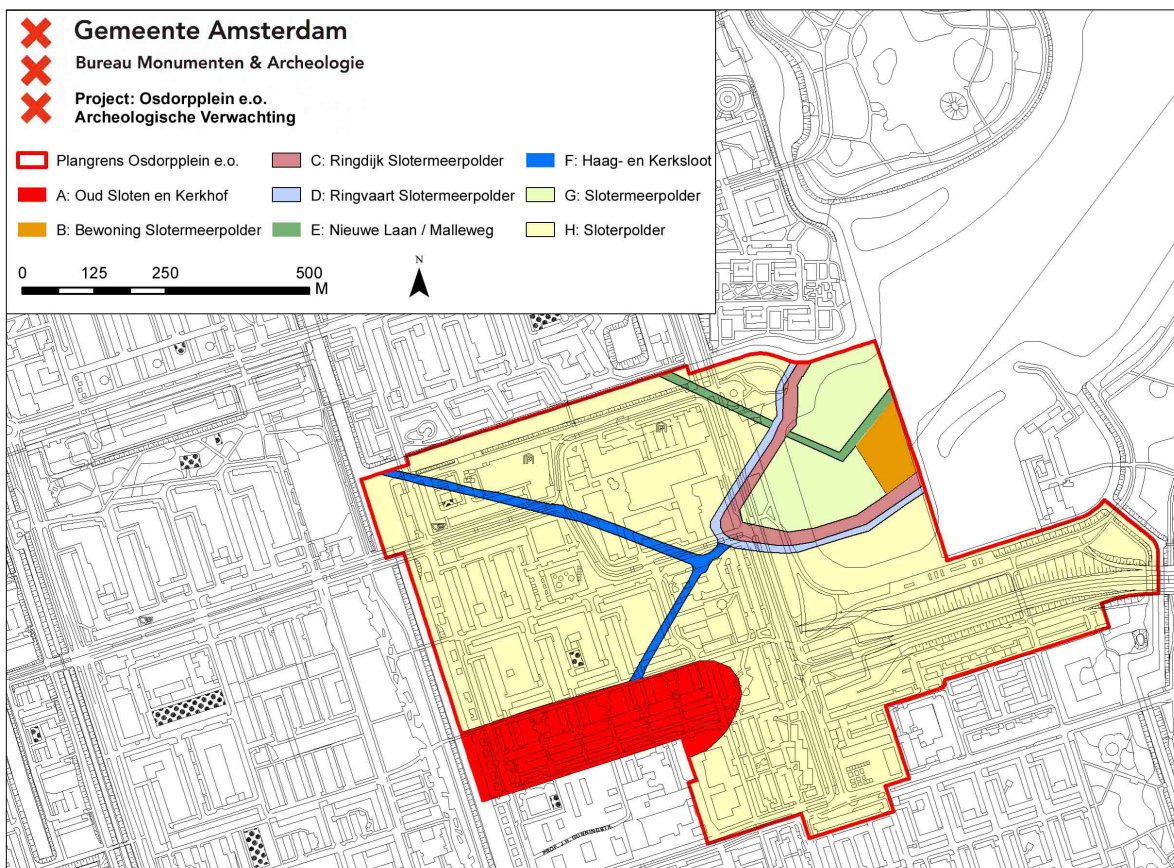
Betreft een zone van landgebruik. De materiële neerslag betreft mogelijk sporen van ontginning en verkaveling, losse vondsten en afval van bewoning uit de omgeving. Deze overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast zijn bij het uitdiepen van de Sloterplas de archeologische lagen vergraven.

H: Sloterpolder

Archeologische verwachting: laag

Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met ontginning en landgebruik vanaf de 11de eeuw tot de verstedelijking in de 20ste eeuw. De materiële neerslag betreft mogelijk sporen van ontginning en verkaveling, losse vondsten of afval van bewoning uit de omgeving. Deze overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. Daarnaast kunnen 20ste-eeuwse ophogingslagen en bebouwing de archeologische lagen verstoord hebben.

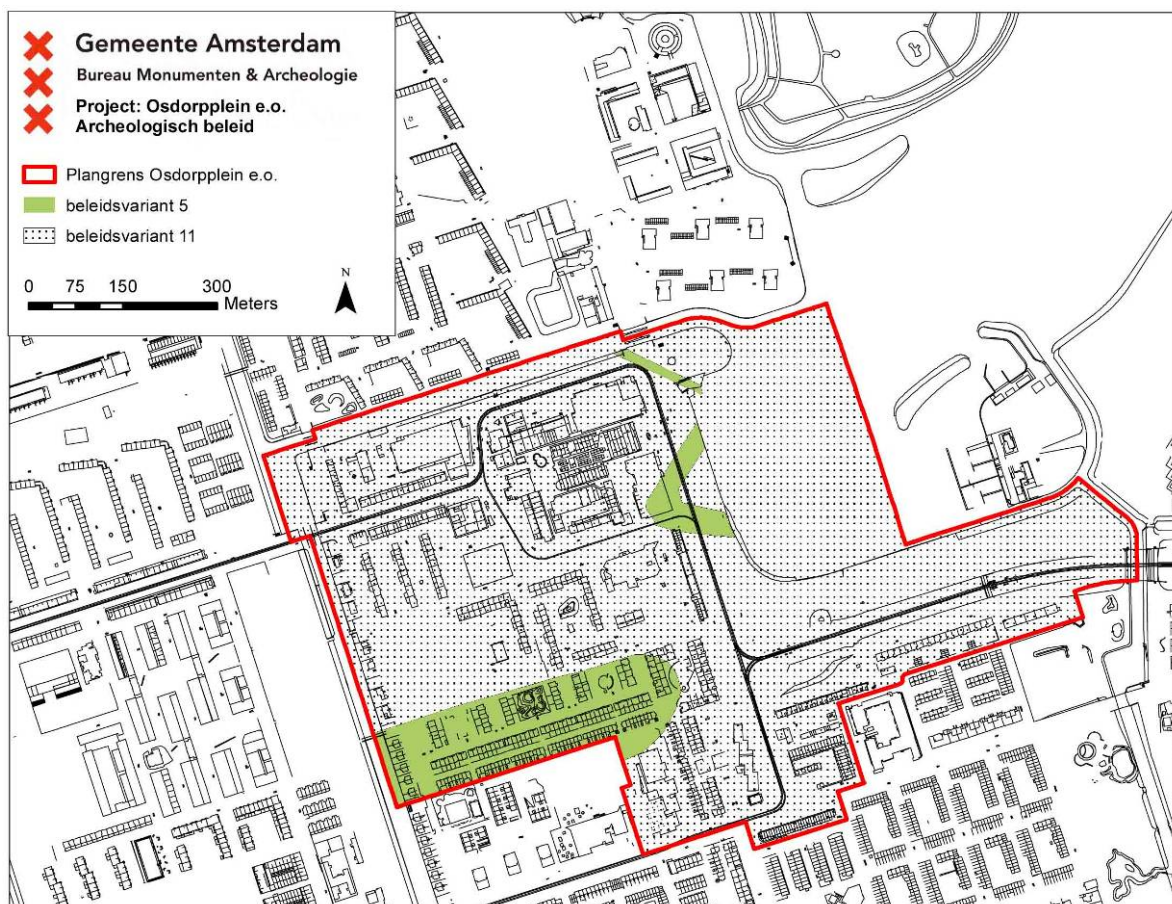

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidskaart van het plangebied Osdorperplein e.o. is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoreningen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop één zone met bijbehorende specifieke beleidsmaatregel (Appendix: beleidsvarianten, stroomschema).

- Beleidsvariant 5 (verwachtingszones A, C, D, E)**
Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of minder dan 2 m onder maaiveld.

- Beleidsvariant 11 (verwachtingszones B, F, G, H)**
Vanwege de lage verwachting en waarschijnlijk hoge mate van verstorening, geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Osdorperplein e.o. Aan de hand van de archeologische verwachtingen (p. 17-18) is een beleidskaart (p. 19) opgesteld waarin twee beleidsvarianten worden onderscheiden. Voor de eerste beleidszone (verwachtingszones A, C, D, E) geldt uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste-eeuwse ophoging (2 m). Voor de tweede zone (verwachtingszones B, F, G, H) geldt een uitzondering van archeologisch veldonderzoek bij alle bodemingrepen.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan vijftig jaar worden aangetroffen dit aan Bureau Monumenten en Archeologie wordt gemeld zodat in overleg met de opdrachtgever maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

Stadsarchief Amsterdam (SAA): <http://beeldbank.amsterdam.nl/>

Literatuur

Baar, P. de, 1992: 'Sloten, een wandelend dorp; opgravingen tonen groeiende band met Amsterdam', in: *Ons Amsterdam* 44/1, Amsterdam 1992, 22-25

Baart, J.M., 'Amsterdam: Sloten', in: Woltering, P.J. (red.): *Holland, Archeologisch Kroniek van Holland over 1984*, Amsterdam 1985, 301-303

Baart, J.M., 'Amsterdam: Sloten', in: Woltering, P.J. (red.): *Holland, Archeologisch Kroniek van Holland over 1986*, Amsterdam 1987, 301-303

Baart, J.M., 'Amsterdam: Sloten', in: Woltering, P.J. (red.): *Holland, Archeologisch Kroniek van Holland over 1988*, Amsterdam 1989, 301

Bakker, M. (red.), *Stadsatlas Amsterdam. Stadskaarten & Straatnamen verklaard*, Amsterdam 1998

Bertram, C., *Noord-Hollands Arcadia*, Alphen aan den Rijn 2005

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005

Borger, G.J., 'Ontgonnen, bedijkt, bebouwd. De agrarische voorgeschiedenis van het stedelijk gebied,' in: W.F. Heinemeijer, & M. F. Wagenaar, *Amsterdam in kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 16-17

Firet, L., *Sloterplas, leven rond de Sloterplas*, Muiderberg 2001

Heijdra, T., *Bos en Lommer en De Baarsjes. De geschiedenis van Amsterdam-West*, Alkmaar 2004

Provincie Noord-Holland, *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland. Ontwikkelen met Ruimtelijke Kwaliteit*, Haarlem 2010

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993

Rossem, V. van, *Het Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam. Geschiedenis en ontwerp*, Rotterdam 1993

Appendix I: beleidsvarianten, stroomschema

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

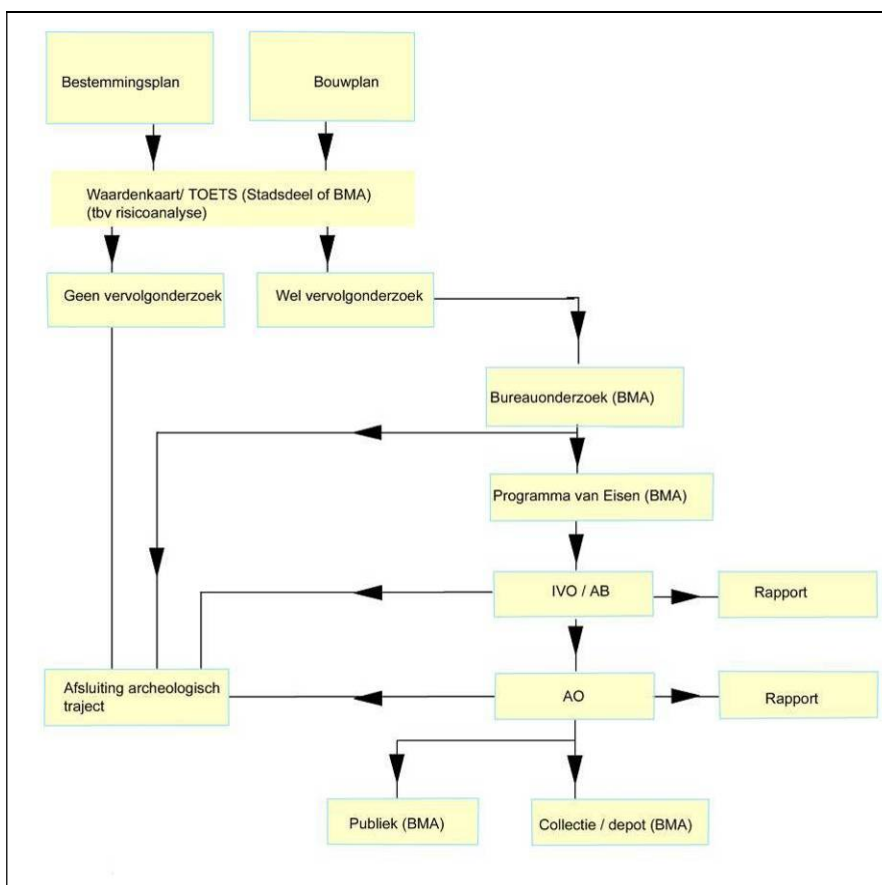
- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn of waren binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch

veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (voormalige) waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen kleiner dan 10.000 m² of in de oorspronkelijke waterbodem of in het oorspronkelijke maaiveld.

- 11: Gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels e.d. en gebieden in de voormalige landelijke periferie van Amsterdam buiten de Singelgracht met een lage archeologische verwachting die bovendien opgehoogd, onderheid en bebouwd zijn aan het einde van de 19de en in de 20ste eeuw. Hier geldt een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de uiteindelijke beleidskaart nader wordt gespecificeerd.

Stroomschema archeologie BMA

Appendix II: Vindplaatsen BMA

Topocode	Locatie	Jaar onderzoek
SLO1	Hoekenespad	1984
SLO2	Sloterweg/Anderlechtlaan	1986
SLO3	Louwesweg	1988
SLO4	Sloterweg/Sloten	1991

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 12-040

Voor akkoord controle proces en waardestelling:

BRL SIKB 4000 PROTOCOL 4002

Hoofd afdeling Archeologie BMA

Prof. dr. J.H.G. Gawronski

Datum: 14-06-2012
Status: definitief
Redactie: prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst: dr. J. Euwe
Cartografie: drs. J. van den Dijssel

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.